

To naglašavanje Kristove prisutnosti u misnim čitanjima želi istaknuti važnost tog momenta. Naime, što više oživimo kod vjernika činjenicu te Kristove prisutnosti, tim potpunije i plodonosnije će biti sudjelovanje okupljene zajednice.

Obnovljenim lekcionarom Crkva želi još jednom ponoviti svom narodu: izvan objavljene Riječi, nema druge objave. To nam ona govori i onda, kada netko — makar u dobroj namjeri — očekuje posebne znakove i izvođenje intervencije Božje u čovječanstvu. Tako ona govori osobito onima koji više važnosti polažu na privatne objave, pa i na otkrivanje Fatimske tajne, nego li otkrivanju i razumjevanju Vječne Riječi. Za takve je sv. Ivan od Križa lijepo napisao: »Bog bi im mogao odgovoriti: ako sam ti sve rekao u mojoj Riječi koja je moj Sin, ja više nemam što bih ti mogao sada odgovoriti ili otkriti a što bi bilo više od toga... I ako dobro gledaš, u njoj ćeš naći sve, jer je on *moja riječ*, moj odgovor, moje gledanje i moje otkrivanje... (Monté du Carmel, II, ch. 22; citirano prema C. J. Nesmy, Pratique de la messe, str. 49 sl.).

Tako nam svetopisamska čitanja za vrijeme euharistijskog slavlja postaju privilegirani časovi naših odnosa sa živim Bogom. Ona nam trajno prenose poruku otkupljenja. U stanozavjetnim čitanjima nam se ona pokazuje kao očekivanje, u apostolskim zapisima kao životna utjeha, u Evanđeljima kao svjedočanstvo Kristova poslanja.

Ovdje bi sada trebalo govoriti o homiliji, jer je ona neotuđiv dio Službe Riječi. Međutim, homilija je u sebi toliko važno, a i složeno pitanje, da zaslužuje posebnu pažnju. Mi ovdje ne želimo o njoj tek usput govoriti, nego je radije ostavljamo za drugu zgodu.

B. Škunca

KATEDRALA I KATAKOMBA

(Nekoliko pitanjâ uz komunitarnu misu)

Dobili smo novu »strukturu« mise. Ali samim time nismo već dobili i novu »strukturu« misi prisutnih.

Na misu u gradske crkve dolaze ljudi koji se, velikom većinom, međusobno ne poznaju. Po novom obredu, ti međusobno nepoznati ljudi treba da zajednički, aktivno, sudjeluju u misi. Treba da glasno, u zboru, izgovaraju misne tekstove. Po najnovijim propisima trebat će i da ti međusobno

nepoznati ljudi izmijene »znak mira« stisak ruke ili štogod slično. A kad misa svrši, ti se ljudi naziđu, svaki na svoju stranu, kao i poslije »starih« misâ kojima se prisustvovalo u tišini, bez zbornih recitacija i bratskih »znakova mira«.

»Zajednica vjernikâ«, onakva kakvu komunitarna misa pretpostavlja, onakva kakvu današnja crkvena obnova želi, dosad ne postoji u golemoj većini crkava gdje se služe mise. Postoji samo stanovit broj vjernikâ, koji okupljeni u jednoj crkvi mole glasno, dok su jučer molili tiho, a tuđi su jedan drugomu i danas kao i jučer.

Mnogo se danas govori o tome da je komunitarna misa »vraćanje izvorima«. Zaista, osnovni oblici komunitarne mise nastali su u zajednicama prvih kršćana. Ali to su bile malene zajednice ljudi koji su se međusobno svi poznavali. U takvim zajednicama misa je uistinu bila najviši oblik zajedništva. Nešto slično moguće je i danas, ostvaruje se i danas: ali u malenim zajednicama, to jest u zajednicama koje to doista jesu u jednom prisnom, »obiteljskom« smislu. Bitni je uvjet te mogućnosti uvijek ovo: da je okupljenih malo, da se svi osobno poznaju, i da ih veže istinska bratska ljubav. Takvi ljudi ne sastaju se samo na misi, ne razilaze se poslije mise kao tuđinci: oni doživljuju svoje zajedništvo i izvan mise, i misa je njima zbiljski središnji doživljaj zajedništva. Komunitarna misa dakle zahtijeva i pretpostavlja komunitarno doživljavanje vjere cijelim životom, ne tek misom.

Tu je i problem crkvenog prostora. Kao što je autentična komunitarna misa moguća samo u malenoj i prisno povezanoj zajednici, tako je moguća i samo u maloj prostoriji. Gradske crkve, u katoličkom svijetu uopće, većinom su velike, mnoge su upravo goleme. Te su crkve građene za *mnoštvo* vjernikâ odijeljeno od prezbitarija i od oltara, dužno prisustvovati misi u tihoj pobožnosti; i nije se tako gradilo tek od Tridentina, nije istina — premda se to danas voli ponavljati — da je tek Tridentin »privatizirao« misu: gradilo se tako već od ranoga srednjega vijeka, građene su tako sve bazilike i sve katedrale staroga kršćanskog svijeta. Njihov oblik odgovarao je shvaćanju mise kakvo se u katolicizmu održalo stoljećima; i služiti komunitarnu misu, misu iz katakombe, u crkvi građenoj za drukčije shvaćanje mise, u crkvi koja nije katakomba, neskladno je i nategnuto. Okretanje oltara prema narodu tu zapravo malo pomaže. Jer gotovo uvijek oltar je u prezbitariju ili blizu njega, i dakle je opet daleko od vjernikâ u dnu crkve. Idealnim rješenjem smatra se

postavljanje oltara u sredinu crkve: ali kad je crkva velika ili i golema (kao što često jest), onda ni to nije rješenje. Jer, ako oltar znači žrtveno-gozbeni stol zajednice, naravno je da svi članovi zajednice budu *blizu* njega; a u prostranoj crkvi može se i od oltara postavljenog u sredinu biti daleko i stotine metara.

I sâm postavljanje novih oltarâ okrenutih prema narodu može pobuditi misli koje nisu zanosne. Stari oltari ostaju pusti, postaju suvišni za živu liturgiju, svode se na arheološke ostatke. Negdje ih i ruše. I ne zna se što je mučnije: da ih se ruši ili da ih se ostavlja puste i suvišne. Neuklonjiv je dojam da se napuštanjem starih oltara napušta više od tisuću godinâ duhovnosti Crkve. Dosad su arheologija bile katakombе. Kad kao da se, u ime vraćanja mise iz katakombâ, odlaže u arheološki muzej iz katedralâ, iz »bijeloga plašta crkava« što je pokrio svijet naše civilizacije po izlasku Crkve iz katakombâ. Crkva, kažu, nije vezana ni za jednu civilizaciju. U historiji, to jest u životu što traje u vremenu, jest. Vraćanje oltara iz katabomba, osobito u nekim arhiprogresističkim tumačenjima, djeluje nekako kao odbacivanje jednoga velikog i bogatog dijela historije, bližega našem mentalitetu po svome civilizacijskom obliku, u ime objektivno nemogućeg povratka na jedan davno u historiji obavljeni razvojni stupanj duha. Današnji kršćani nisu više prvi kršćani, i nikad ne mogu postati prvi kršćani. Reći će se: današnji kršćani nisu više ni kršćani iz doba gradnje starih katedralâ. Nisu. Ali doba gradnje katedralâ ipak im je bliže od vremena prvih kršćana.

I baš zato što je povratak u duhovnost i socijalni mentalitet prvotnih kršćanskih zajednicâ objektivno nemoguć, postavlja se i pitanje: ne kriju li današnji pokušaji katakombalne restitucije izvjesnu opasnost od upravo onoga »privatiziranja« doživljaja vjere koje se danas, i upravo iz komunističkih krugova, toliko spočitava tridentinskoj reformi? Staro »privatiziranje« bilo je na razini pojedinca; novo se penje na razinu skupine, i u tome je možda sva razlika, ali razlika teška i zabrinjujuća.

Već se naime, pa i u nas, vidi ova pojava: postoje »kršćanske zajednice« (više se vole zvati kršćanskima nego katoličkima: ta je preferacija osobito zanimljiva, i vrijedit će joj posvetiti posebno razmatranje), sastavljene od malog broja osobâ čvrsto povezanih oko jednog oltara i jednog svećenika, koji u takvim slučajevima nije samo liturg, nego i učitelj i

prijatelj, duhovni vođa, žarište zajednice. Ljudi iz takvih zajednicâ visoko su komunitarni: mole zajedno, i njihova je molitva zaista zajednička, i dijalozirana homilija u njih je zbiljska mogućnost; i gledajući ih na okupu zaista se osjeća da njihovo zajedništvo nije tek recitacija. Ali — njihovo zajedništvo! — Izvan njega, izvan njihova malog, prisnog, tvrdog kruga stoje »drugi«. Ti su »drugi« također katolici, imaju istu vjeru, iste sakramente, istu crkvenu disciplinu, ali oni su ipak — »drugi«, i takva zanosna komunitarna zajednica zna im to dati osjetiti čak i prilično brutalno.

Ne da i jučer, u »katedralnoj« Crkvi, ničega slična nije bilo. Postojale su i tada, nažalost, razne katoličke kategorije, koje se međusobno nisu nježno gledale. Ali: nijedna stara katolička posebna skupina — bilo da se radilo o raznim organizacijama ili i naprosto adeptima posebno vezanim za neku crkvu, neki samostan, nekog svećenika — nije imala mentalitet sekte. A upravo taj mentalitet, čudni neki mentalitet mistagoške zajednice odijeljene od »drugih«, i odijeljene to brutalnije što su im »drugi« vjerom bliži — upravo taj sektaški mentalitet mučno i jadno privatizira vjeru sve u borbi protiv stare »privatizacije« vjere. Tek — privatizira je na razini grupe, i time čini tu pojavu još odbojnijom. Konačno, staro »privatno« doživljavanje vjere znalo je davati i sveće. Ovo novo, grupno — komunitarno, dosad uglavnom rezultira nezgodnim primjercima oholosti duha.

I tako nastaje pitanje: ne pretpostavlja li komunitarizam u čovjeku više sposobnosti za moralnu odgovornost nego što je prosječan čovjek stvarno ima? ne znači li komunitarizam zapravo jednu ozbiljnost i izgrađenost duha kakvo je nekad bilo u herojskim zajednicama vjernikâ prvih kršćanskih stoljećâ (pa ni tada ne svugdje i ne uvijek — sjetimo se Pavlovih Korinćana...), a kakve odavna nema više među slabo otesanim duhovima koji danas hoće da budu najagresivniji nosioci komunitarizma u Crkvi? Ne pretvara li se danas kršćanski komunitarizam gdje gdje (i ne baš rijetko gdje) u mučnu frazu upravo zato što promjena »strukture« ne ide usporedno s poboljšanjem čovjeka? Ne prisustvujemo li mi danas u Crkvi zapravo istoj pojavi koju su iskusile sve revolucije: da promjena »strukturâ«, ma i iz najplemenitijih nakana izvršena, ne mijenja u biti ništa dok se čovjek ne promijeni? Ne znači li komunitarna misa i današnji katolički komunitarizam uopće jedan previsoki idealizam, jedno preveliko povjerenje u čovjeka, jedno premalo računanje s tvrdoglavom

činjenicom da grijeh u čovjeku još strahovito traje i deformira i najbolje nakane? Nije li možda ipak »stari« crkveni mentalitet bio realističniji u svome većem računanju s ljudskom slabošću i grešnošću, s ograničenošću ljudskoga srca? I nije li u »staroj« misi, gdje su svi bili povezani istom vjekom ali nisu *recitirali* zajedništvo kao u kazalištu, bilo možda ipak više iskrenosti?

Dakako, crkveno učiteljstvo ne želi da komunitarna misa i katolički komunitarizam uopće budu tek recitacija. Ali, na žalost, dosad to oni jesu: ili puka zborna recitacija, s koje se odlazi kući, a da se nisi ni za vlas *stvarno* približio nepoznatom »bratu« koji je zatvoren u sebe kao i ti u sebe recitirao do tvoga ramena; ili pak, još gore, oštra isključivost skupinica koje praktički stiču mentalitet sekte.

Komunitarna misa donijela je i još jednu poteškoću, o kojoj je možda najteže govoriti. To jest: dobiva se dojam da se previše naglašuje gozbeni značaj mise. Ne da se taj prejak naglasak nalazi u kvalificiranim crkvenim dokumentima: tko ih je bez predrasuda pročitao, dobro zna da u njima žrtveni značaj mise *nije* zapostavljen gozbenomu, i da katolička misa ni u svome najnovijem obliku nije »luteranska Večera«, kako se u zadnje doba usplahireno tvrdi u skrajnje konzervativnim katoličkim krugovima. Nije ovdje dakle riječ ni o dokumentima crkvenog učiteljstva ni o novom tekstu mise kao takvom: nego o izvjesnim interpretacijama tih tekstova. A te su interpretacije toliko glasne, toliko uporne da je čovjeku danas zaista neugodno doći na misu a ne pristupiti pričesti. Razboritost i tankoćutnost »stare« Crkve poticala je vjernike na čestu pričest, ali ju nije nametala; i crkvena zapovijed o *dužnosti* pričesti samo jednom godišnje izražava ne toliko minimalizam koliko realizam, milosrđe i diskreciju. Uz to, isticalo se da je misa žrtva, i da je za vjernika potpuno valjana ako se za vrijeme mise i ne pričesti. Danas ne da se naučava drukčije (Katolička Crkva i ne može *naučavati* drukčije), ali stvorena je stanovita atmosfera »mise-gozbe«, i vjernik se doista osjeća nekako neumjesnim, suvišnim na »misi-gozbi« ako se ne pričesti. A ustezanju od česte pričesti nije uvijek razlog vjerska »mlakost«. Razlog može biti i mnogo ozbiljniji, može biti i znak izvjesne moralne osjetljivosti i odgovornosti. Charles Péguy priznao je jednom da dugo vremena nije mogao moliti Očenaš zbog prošnje u njemu: »I otpusti nam duge naše kako i mi otpuštamo dužnicima našim«. S Bogom se nije igrati: ima ozbiljnih savjesti koje to znaju.

Kao što ima i veselih »komunitarnih« duša koje se s Bogom igraju, pa se mogu desiti i tužno groteskni slučajevi da se od dva vjernika, koji se međusobno nisu izmirili, jedan odgovorno usteže od pričesti bojeći se svetogrđa, drugi joj ležerno pristupa, a na izlazu iz crkve jedan drugome okrene leđa. Primjer nije izmišljen.

Reći će se da je i »prije« bilo takvih slučajeva. Bilo je. Ali se bratska ljubav propovijedala možda s manje drskosti. Možda je u općoj atmosferi Crkve bilo više milosrđa i više truda oko savjesti nego agresivnog vikanja o ljubavi — koje ostaje u zraku kao pusti zvuk klaksona.

Dok zbiljska zajednica vjernikâ nije stvorena, dok s promjenom »strukture« mise nema i promjene čovjeka, nova »struktura« mise ne mijenja zapravo ništa u unutarcrkvenim odnosima. Naprotiv, djeluje mučno, kao neuspjela deklamacija. I to, deklamacija u dekoru zamišljenom za drukčiji doživljaj.

BERITH

PUČKI GRADUAL

Gotovo nikakav drugi elemenat u liturgiji ne izražava i unapređuje duh zajednice kao pjesma kod koje svi prisutni sudjeluju.

II Vatikanski sabor otvorio je širom vrata kako bi omogućio svim kršćanima djelatno sudjelovanje u svetom pjevanju.

Odredbe koncila

Latinski jezik i vrlo teške gregorijanske melodije Rimskog graduala bile su nepremostiva brana. Ne samo teško, nego gotovo nemoguće je bilo i pokušavati da cijela zajednica sudjeluje u pjevanju takovih misnih pjesama. Osim što je dozvolio upotrebu živog jezika koncil je našao i drugu mogućnost: upotrebu pučkih tekstova i pučkih melodija.

Osnovno je da u pjevanju mora sudjelovati cijela zajednica vjernika: »Neka se biskupi i ostali pastiri duša ustrajno brinu da u svakom svetom činu, koji se vrši s pjevanjem, može sva zajednica vjernika preuzeti sebi svojstvenu djelatnu ulogu« (Liturgijska konstitucija, br. 114).